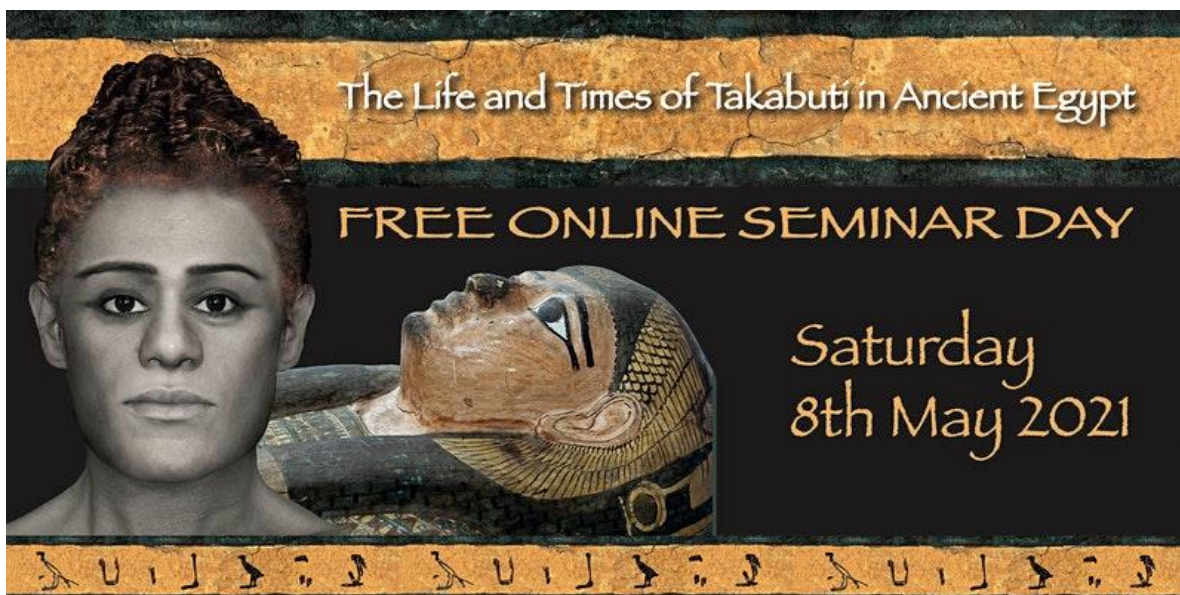

Takabuti, az ókori Egyiptom belfasti nagykövete

Ennek a cikknek a megírására egy különleges szeminárium inspirált, melyet 2021. május 8.-án tartottak meg a Manchester Egyetem KNH Orvosbiológiai Egyiptomi Központjának szervezésében. Egy interdiszciplináris vagyis több tudományág neves képviselőiből álló csapat vizsgálta meg a múmiát. Legfrissebb eredményeiket először 2020. januárjában ismertették a Manchester Egyetemen, a mostani szemináriumot a tudományos publikáció megjelenése alkalmából szervezték. Ingyenes volt és világszerte bárki részt vehetett rajta, mert a pandémiás helyzetre való tekintettel online platformon lehetett követni. A címe ez volt: „Takabuti élete és kora az ókori Egyiptomban”, az alábbi képen az esemény hirdetését látjátok. Bal oldalon a Face Lab munkatársai által készített egyik arcreekonstrukció van, mellette a koporsójának részlete. Alul pedig a koporsó felirat egy részleteként Takabuti neve olvasható (3x). A koporsón szereplő név azonosítja a tulajdonost, az ókori egyiptomiak elképzelése szerint ez is feltétele annak, hogy az elhunyt részesüljön a túlvilági örök életben.

1. kép A szeminárium reklámja - © Manchester University KNH Centre

A hölgyet egy jómódú fiatalember, Thomas Greg vásárolta meg a luxori múmiapiacon 1834-ben. Belfastba érkezése elég nagy szenzációt keltett, mert ő volt az első Írországba érkező múmia. Akkoriban Angliában divat volt az előkelő társaságban eldicsekedni az Egyiptomban vásárolt múmiával, esetleg egy teadélutánon kicsomagolni. Thomas Greg azonban nem így tett, hanem a Belfasti Természettudományi Társaságnak adományozta. A társaság 1835. január 27-én, 11 óras kezdettel tudományos vizsgálatnak vette alá a múmiát a Belfast Múzeum épületében. Az eseményen a Társaság tagjai és meghívott vendégeik vettek részt, összesen 130 fő.

Köztük volt Edward Hincks (1792 – 1866) ír tiszteletes is, korszakának egy meg nem értett zsenije. Kódfejtő és matematikus, keletkutató, a hieroglifírás szakértője, asszirológus, aki jelentősen hozzájárult az ékírás megfejtéséhez. Befolyásos

családba¹ született 1792-ben, Corkban. Tizenhárom nyelven beszélt. Sokáig a dublini Trinity College tanára volt. Sajnos azonban sorsát negatívan befolyásolta, hogy írt egy Napoléon Bonapertét dicsőítő verset. Karrierjének gátat vetett az is, hogy összetűzésbe keveredett a Trinity College két befolyásos tagjával. 1826-ban Killyleagh plébánosának nevezték ki és ezt a hivatalt élete végéig betöltötte. Soha nem járt sem Egyiptomban, sem Asszíriában, mert anyagi helyzete ezt nem tette lehetővé.

Hincks tanulmányozta a múmivizsgálat során a koporsó feliratát és megállapította, hogy a hölgy neve Kabuti – ő még így olvasta –, a címe pedig a „ház úrnője”. Ez azt jelenti, hogy férjnél volt. Hincks többek között felismerte azt is, hogy Takabuti édesapja az Amon pap, Neszparé volt, az édesanyját pedig Taszeniretnek hívták. Az egyiptológia területén elért eredményeit elismerve Gaston Maspero készítetett dr. Hincksről egy büsztöt, amelyet 1906-ban kiállítottak a nagy egyiptológusok szobrai közé a Tahrir téren lévő Kairói Egyiptomi Múzeum kertjében, ahol a mai napig látható.

2. kép²

Takabuti első írországi otthona a Belfasti Természettudományi Társaság épülete, az úgynevezett Old Museum vagy Belfast Museum.

3. kép

Edward Hincks, orientalista
Forrás: wikipedia

A múmiát a vizsgálatot követően négy napra kiállították, majd újra bepólyálták úgy, hogy a feje, a jobb keze és a jobb lába szabadon maradt. Ezt követően sokáig így

¹ Apja Thomas Dix Hincks a héber nyelv professzora volt, Edward egyik bátyja püspök lett, a másik pedig Felső-Kanada miniszterelnöke és Barbados kormányzója.

² Forrás: <http://www.belfastsociety.org/old-museum-building> A linkre kattintva a jelenleg éppen üresen álló épület belsejét is meg tudjátok nézni, a múmia kicsomagolásakor a nézők a galériáról kísérhették figyelemmel az eseményt.

volt látható a múzeumban. A Társaság tagjai pedig számos publikációt³ készítettek a múmia vizsgálatának eredményeiről.

A Belfasti Természettudományi Társaság 1910-ben a városnak adományozta gyűjteményét, amely ekkor már működtetett egy belépődíjmentes múzeumot a Belfasti Ingyenes Nyilvános Könyvtár épületében. Pontosán nem tudjuk, hogy Takabutit mikor vitték át ide, de 1917-ben már biztosan ki volt állítva. Az egyre gyarapodó gyűjtemény, hamarosan kinőtte ezt a helyet. 1929-ben nyílt meg új, nagyobb épületben a Belfasti Városi Múzeum és Művészeti Galéria, ez lett Takabuti végleges otthona. Az intézményt 1962. óta Ulster Múzeumként ismerjük.

4. kép

Takabuti következő otthona. A Belfasti Ingyenes Nyilvános Könyvtár épülete a Royal Avenuen.

© Earl Johnston

5. kép

Takabuti jelenlegi otthona. Az Ulster Múzeum épületének részlete

© Bazonka

Hogyan került a múmia a tudósok látókörébe? Nos, 2006-ban az Ulster Múzeumot átalakítás miatt bezárták. Ennek apropóján, a sajnos 2018-ban elhalálozott Ian Dougan⁴ kezdeményezte a múmia vizsgálatát, akinek gyermekkori álma volt, hogy láthassa Takabuti arcát. A BBC Észak-Írország egy egyórás dokumentumfilmet forgatott a 2007-2009 között lezajlott kutatómunkáról és annak eredményeiről. Ezt angol nyelven meg tudjátok nézni a YouTubeon, a címe „Mutasd meg a múmiát –

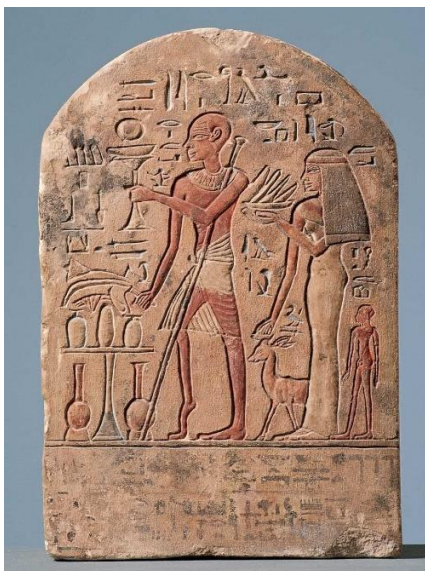
³ Dr. Hincks a hieroglifákról írt, Mr. Patterson a koporsó festéséről és a bogarokról, amelyeket a múmián találtak, Mr. Webb a pólyákról, Stovelly professzor a balzsamozásról, dr. Marshall a test anatómiai állapotáról, Mr. Barnett a fogairól, Mr. Grattan pedig a koponya alapján Takabuti személyiségéről.

⁴ A Borderline Production akkori igazgatója és producere.

Takabuti arca”⁵. A múmiát röntgen és CT-vizsgálatnak vetették alá a Manchesteri Királyi Kórházban, illetve több mintavétel is történt. Radiokarbon datálást végeztek. Az elsődleges cél azonban egy arcreekonstrukció elkészítése volt, ezt a Face Lab⁶ munkatársai Caroline Wilkinson professzor⁷ és dr. Sarah Shrimpton készítették. A koponya 3D modellje alapján dolgoztak, számítógépes programmal. Az ember bőr, szem és hajszínére vonatkozóan a CT-felvételek alapján nem lehet következtetni, ezért van az, hogy az esemény reklámképén szürkén ábrázolták Takabuti bőrét, a szeme sötét. Az ő esetében a hajszín ismert volt, ezért az a megfelelő színben látszik. Érdekes, hogy a fül alakja szintén nem állapítható meg pontosan, de arra tudnak következtetni, hogy milyen lehetett a fülcimpa alakja. A múzeum 2009-es újrainyitására elkészítették Takabuti szobrát. A 3D-ben nyomtatott büsztöt kézzel festették, szemgolyókat és szempillát illesztettek be, egyiptomi stílusú parókát és nyakéket kapott. Az arcreekonstrukciót az Ulster Múzeumban egy zártkörű bemutató keretében 130 gyermek láthatta először, akik felé a szervezők kérése az volt, hogy majd a gyermekeiknek és unokáiknak is mutassák meg az ókori egyiptomi asszonyt.

2018-ban aztán a kutatók ismét munkához láttak, bár nem mindenki tért vissza az eredeti csapatból és voltak újonnan érkezett tagok is. Ezúttal szerettek volna az előző vizsgálatok kapcsán felmerült kérdésekre választ kapni. Kideríteni voltak-e Takabutinak betegségei, és ha igen, akkor mik azok, mi volt az oka a halálának, kik voltak az ősei, hogyan élt, illetve mi pontosan a csomag, amit a CT-felvételeken a baloldalon a kulcscsontja alatt lehet látni.

Az ókori egyiptomiak a test betegségeit, deformitásait meglehetősen ritkán ábrázolták, az elit tagjait szinte mindig tökéletes megjelenéssel örökítették meg a szobrokon és a reliefeken egyaránt. A betegségeikről így gyakorlatilag csak a múmiák vizsgálatán keresztül tudunk információt gyűjteni. A ritka kivételek közé tartozik például Roma, a 18. dinasztia idején, III. Amenhotep uralkodása alatt élt ajtóőr mézskő sztéléje, amely Dániában, a NY Carlsberg Glyptotekben van. A férfinek az egyik lába deformált.

6. kép

Roma sztéléje a 18. dinasztia idejéről. Roma Asztarté istennő templomának ajtóőre volt. Talán járványos gyermekbénulás következtében deformálódhatott a jobb lába.

© Ny Carlsberg Glyptotek
Koppenhága, Dánia

⁵ Show me the mummy – The face of Takabuti

⁶ <https://www.ljmu.ac.uk/research/centres-and-institutes/institute-of-art-and-technology/expertise/face-lab>

⁷ Az intézmény jelenlegi vezetője.

Nézzük meg hol élt Takabuti és mikor.

A koporsó a stílusa alapján a 25. dinasztia idejére datálható, a múmián végzett rádiókarbon vizsgálat egyébként megerősíti a korszakot. Ez azt jelenti, hogy Takabuti a III. Átmeneti korban élt, mely a politikai bizonytalanság időszaka volt Egyiptomban. Az i. e. 8. században a Napata központú Kushi Királyság ereje jelentősen megnőtt. Egyiptom egyébként a 18. dinasztiától uralta a mai Szudán területén fekvő régiót, majd a 20. dinasztia idején elvesztette a hatalmát felette. A kushita uralkodók Egyiptom királyaitól származtatták magukat és számos szokást átvettek, például Amon isten tiszteletét, akinek templomot építettek Gebel Barkalban. A királyaik El-Kurruban piramisba temetkeztek. Ebben az időszakban, mivel Egyiptomban nem volt egységes központi hatalom, a kushiták megpróbálták elfoglalni az országot. Kasta Elephantinéig jutott, utóda Piankhi elfoglalta Thébát, majd Memphiszt is, ezt követően visszatért Napatába. Az őt követő Shabaka Egyiptom királya lett és megalapította a 25. dinasztiát (kb. i. e. 755 – 656). A kushita királyok viszonylag rövid korszaka a jelentős kulturális fellendülés időszaka volt. Építkezési programot folytattak, amelyben az egyiptomi hagyományokhoz tartották magukat. A sírokban az archaizmusra való törekvés figyelhető meg, Óbirodalom és Középbirodalom korabeli mintákhoz nyúltak vissza.

Északról azonban egyre nőtt a nyomás, az Asszír Birodalom fenyegette Egyiptomot. Shabataka uralkodása még békés volt, de az őt követő Taharkának már többször meg kellett küzdenie az asszírokkal Egyiptom területén belül. Ennek során, hol vissza kellett térnie Napatába, hol sikerült északra nyomulnia és visszaszorítani ellenfeleit.

7. kép

Taharka kvarcit usébtije a British Múzeum gyűjteményében. EA 55486

III. Átmeneti kor, 25. dinasztia (kb. i. e. 690 - 664)

Saját fotó.

Utóda Tanutamon azonban már nem tudta visszaverni őket, i. e. 664-663-ben az asszírok betörték Thébába és elfoglalták. Bár egyiptomi forrásokban az ostromnak nincs nyoma, régészetileg alátámasztja, hogy Petrie ásatásai során egy asszír sisak került elő, mely napjainkban a Manchester Múzeum gyűjteményében található. Takabuti tehát háborús időkben élt. Thébában a tényleges hatalom ebben az időben Montuemhat, Amon 4. prófétája kezében volt.

Egyiptom az éles kontrasztok országa, a termékeny Nílus-völgy mellett mindkét oldalon sivatag terül el. A Nílus ajándékának nevezték, mert eső alig esett, de minden évben a folyó kiáradt és elöntötte termékeny iszapjával a termőföldeket, legelőket. Ennek az évenként bekövetkező természeti csodának véget vetett az Asszuáni Nagy Gát megépítése. Az ókori egyiptomiak az értékes termőterületet nem használták temetkezésre. Halottaikat mellékletekkel együtt a száraz sivatagi területeken helyezték örök nyugalomra. Ennek köszönhetően jó megőrzöttségű, természetes múmiák keletkeztek. Bár korábban az volt a nézet, hogy ez vezetett a mumifikálás kialakulásához a dinasztikus korban, de azóta már kerültek elő olyan múmiák a Predinasztikus korból, amelyeken megfigyelhető a test bizonyos fokú tartósításának nyoma, tehát az elképzelés, amely szerint a testre szükség van a túlvilági élethez már a dinasztikus kort megelőzően létezhetett.

Ahogy már említettem, Takabuti múmiáját a luxori múmiapiacon vásárolták, apja pedig Amon pap volt, ezért nagyon valószínű, hogy Takabuti a karnaki Amon templom közelében lakott, legalábbis gyermekkorában biztosan. Bár Neszparé nem töltött be magas papi tisztséget, a családja valószínűleg jólétben élt.

8. kép

A karnaki Amon-templom nagy oszlopcsarnoka.

Saját fotó.

A karnaki Amon templomot Amon első prófétája vezette, akit egy tanácsadói testület segített: „Az istenek atyjai”. Ők Amon második, harmadik és negyedik prófétái voltak. Ők hajtották végre a szertartásokat és az istenek számára a napi rituálét, mert ők voltak azok, akiknek joga volt belépni a szentélybe és csak ők férhettek hozzá az

isten kultuszszobrához. Ebben a korszakban a templomok már rendelkeztek egy állandó papi réteggel is, mások más foglalkozásuk mellett évente csak bizonyos időt szolgáltak papként. Neszparé valószínűleg az állandó személyzet tagja volt, istenszolga, aki a szertartásoknál, ünnepeknél asszisztált, felügyelte a templomban zajló munkákat, beleértve az építési és dekorációs munkákat is, valamint a templom tisztántartását. Néhány pap orvos vagy tudós volt. A templom alkalmazásában azonban még számos egyéb foglalkozást űző ember állt, hiszen nagy kiegészítő személyzet készítette az istenek számára a különböző áldozati ételeket és tárgyakat, a rituálék során használt eszközöket és így tovább.

Takabuti férjéről nem rendelkezünk semmilyen információval, azon kívül, hogy ő is Thébában élt. Elképzelhető, hogy ő is pap volt, vagy más tevékenységet látott el a templomban. Közös otthonukban Takabuti vezette a háztartást, irányította a szolgálkat. Nem tudjuk azt sem, hogy Takabutinak voltak-e gyermekei, ha voltak gyermekei akkor ő felelt korai nevelésükért.

Théba egy hatalmas kiterjedésű vallási és gazdasági központ volt, a lakók vagy sűrűn elhelyezkedő városi házakban, vagy a termőföldek melletti falvakban éltek. Az egyiptomiak főként agyagtéglából és fából építették fel házaikat. Kevés ókori település ismert, és ezekben sem túl jó állapotban maradtak meg a házak. Arról, hogy hogyan nézhetett ki Takabuti otthona, elsősorban sírokban elhelyezett modellek adnak képet. Feltehetőleg egy kétszintes, lapos tetejű agyagtégla házban lakott, amelyhez tartozott kert, nyitott konyha, gabonatórolók, valamint pincék is. A tetőre lépcső vezetett fel.

9. kép

Emeletes, teraszos ház 17 cm magas mész-kő modellje a Louvre gyűjteményében. A datálása bizonytalan.

Saját fotó.

10. kép

Terrakotta ház modell Deir Rifehből az Ashmolean Múzeum gyűjteményében. I. Átmeneti kor vége – Középbírodalom eleje.

Saját fotó.

Takabuti sírja ismeretlen, de valahol Théba nyugati partján lehetett. Ebben a korszakban sokan Deir el-Bahariban temetkeztek, elképzelhető, hogy őt is itt helyezték örök nyugalomra.

11. kép - Deir el-Bahari, Hatsepszut „millió évek templomával”.

Saját fotó

A vizsgálat során nem határozták meg még meg, milyen fából készült Takabuti múmiaformájú koporsója, de feltehetőleg valamilyen helyi fa, talán szikomor lehet. A korszaknak megfelelő formában és festéssel készült. Több párhuzama ismert, például Tyjeszmutperet koporsója Genfben, vagy Sepenhór koporsója Glasgowban, a Hunterian Múzeum gyűjteményében. Én pedig Ankhsepenupet koporsóját mutatom meg nektek (12a. kép) a Metropolitan Múzeumból. A 25. dinasztia koporsóinak jellegzetessége a szélesebb, szögletesebb váll és a nagyobb méretű fej. Takabuti koporsóját csak kívül dekorálták, bár a korszak hasonló koporsóin előfordul belül is díszítés. Két oka lehet ennek, vagy Takabuti nem engedhette meg magának a belső díszítést, vagy váratlan halála miatt családtagjai készítették számára a koporsót és nem volt elegendő idő a temetésig ahhoz, hogy a belső rész festése elkészüljön. A fát gipszréteggel vonták be, majd festették. A múmiaformájú koporsó háttámlával és talapzattal rendelkező szoborhoz hasonlóan örökíti meg az asszonyt. Takabuti háromosztatú parókat visel, a fején a keselyű fejként van, egészen pontosan az állat testét dolgozták ki a fekete paróka felett. Az arc színe rózsaszínes, világosbarna. A koporsó tulajdonképpen az elhunyt isteni képmása, ugyanakkor egy szent hely is, ahol az újjászületés misztériumai lezajlanak. Díszes uzeht-gallért festettek a mellkasra, amely alatt Nut istennő szárnyait kiterjesztő alakja van. Nut Ozirisz és így az elhunyt anyja is. A koporsó egy anyaméh, Takabuti a Nut istennő méhében lévő gyermek, aki készen áll a túlvilági újjászületésre. Nut ugyanakkor az ég istennője is, ez előre vetíti, hogy Takabuti a túlvilági életében bekerül a szoláris

körforgásba. A Napistennel együtt, minden hajnalba újjászületik, és bejárja az eget a napbárkában.

A koporsón egyébként megfigyelhető, a kelet nyugati irány. A talpán az Ápisz bika van, a múmiával a hátán, ez jelképezi a nyugatot. A koporsó alsó részén a fejnél a napkorong jelenik meg, amelyről két ureusz lóg le, ez a keleti irány. Nut istennő alakja alatt található a koporsó dekorációjának egyik legfontosabb eleme. Takabuti itt Ozirisz, a Túlvilág ura előtt jelenik meg, vagyis mint aki sikeresen túljutott a szív mérlegelésén, tehát üdvözült.

A koporsón több isten alakja szerepel, a feliratok pedig az istenek beszédei, amelyek védelmet vagy áldozati ajándékokat biztosítanak az asszony számára. Az istenek között megtalálható Geb, a Hórusz-fiúk, Anubisz, Ízisz. A függőleges felirat egy Ré-Harakthyhoz szóló fohász, amelyet ismertettek a szemináriumon és szeretném idézni:

„Áldozat, amit a király ad Ré-Harakhtynak, aki az égben van, a nagy istennek, aki az ég ura, hogy ő adjon szép temetést a Théba nyugati partján lévő nekropoliszban, a Ház úrnője, Ozirisz-Takabuti kája számára.”

Ez a típusú koporsó mindig egy szett része volt, Takabuti tehát rendelkezett még egy vagy két koporsóval, ezek azonban sajnos nincsenek meg. A múmiaformájú külső vagy középső koporsó kevésbé díszített. Jellemzően egyetlen feliratsáv fut a fedélen közepén, függőleges irányban. Erre láthattok példát a 12b. képen. A múmia parókája, arca és az uzeht-gallér van megfestve rajta. A külső koporsó vagy szarkofág, ha volt, akkor lehetett múmialakú, vagy készülhetett az alsó-egyiptomi Butó ősi szentélyének (pr-nw⁸) formájára. Mindkét típust fából állították elő. Ha múmialakú volt, akkor ennek is egyszerű a festése, a paróka, és az uzeht-gallér van megfestve rajta és egy-egy feliratsáv szerepel a fedélen, illetve az alsó rész külső oldalán. A belseje is lehetett festett, ilyenkor az alsó részen közepén szerepelhet például a dzsed-oszlopként megjelenő Ozirisz, akit a jobb és bal oldalon Ízisz és Nephthüsz istennő alakja fog közre. A per-nw szentélyt formázó szarkofág négy sarkán oszlop található, a fedele pedig boltíves. Egy fekvő sakál és általában 6 sólyom szobra (12c. kép) díszíti A koporsó formája arra az isteni állapotra utal, amelyet az elhunyt a halála után el szeretett volna élni. Ugyanakkor a szarkofág a világegyetem miniatűr modellje is, amelyet a Napisten minden napi útja során bejár. A fedél így az eget szimbolizálja, míg a koporsó alja Ozirisz birodalmát. Ennek megfelelően a fedélen megjelenhetnek az olyan jelenetek, mint Geb földisten és Nut égistennő szétválasztása, vagy a Napbárka, amelyet az elhunyt kormányoz. A koporsó hosszú oldalain istenségek láthatók, akik örök védelmet nyújtanak a múmia számára. A közöttük lévő helyet általában a Halottak könyvéből származó szövegek töltik ki.

A korszak temetkezései alapján el tudjuk képzelni azt is, hogy milyen sírmellékletei lehettek Takabutinak. Valószínűleg voltak kanópusz-edényei és usébtí figurái, utóbbiak arra voltak hivatottak, hogy elvégezzenek helyette bármilyen a túlvilágon rá kirótt munkát. Talán elhelyeztek a sírjában egy Ptah-Szokarisz-Ozirisz figurát is, amely túlvilági újjászületését segítette elő. Elképzelhető, hogy volt egy fából készített sztéléje is. A következőkben mutatok példát ezekre is.

12a. kép – Ankhsepenupet belső múmialakú koporsója (25.3.202a, b) és sírmellékletei
© MET

A 25. dinasztia idején élt Amon énekesnője, Ankhsepenupet. Deir el-Bahariban, Hatsepszut templomának közelében temették el. A temetkezést kifosztották, múmiája is megsemmisült, de a csodálatos belső koporsója fennmaradt. Az elhunyt hölgy fején háromosztatú paróka van, amit a keselyűfejek díszít. A fedélen látható a szív mérlegelésének jelenete a Halottak könyvéből, illetve az is, hogy az íbiszfejű Thot isten az üdvözült asszonyt Ozirisz és más istenek elé vezeti. Szintén központi elem a balzsamozó ágyon fekvő múmia, amely felett a halott bája lebeg. Ez a jelenet a halott túlvilági életének fenntartását segíti elő. Ahogy a Napisten, úgy a bá is minden éjjel egyesül Oziriszszel – vagyis a múmiával – és ezáltal lehetősége van az újjászületésre minden reggel a létezés egy új, nem testi formájában. Az ágy alatt láthatóak a belső szerveket tartalmazó kanópusz-edények. Ankhsepenupet sírjából durván megmunkált álkánópusz-edények kerültek elő: egy ember, egy majom, egy sólyom és egy sakálfejű. Az ő belső szerveit valószínűleg visszahelyezték a testébe, miután eltávolították, kiszárították és bepólyálták. Ez az eljárás egyébként nem volt ritka ebben a korszakban, de mint majd látjátok Takabuti esetében nem ez történt.

Ebben az időben gyakori sírmelléklet a Ptah-Szokarisz-Ozirisz figura, amely a 25. dinasztia idején már nem üreges, ahogy korábban, hanem tömör. A korábbi példányokban halotti papiruszt, vagy gabonamúmiát helyeztek el. Ankhsepenupet temetkezésében két téglalap alakú usébtitartó-ládjában összesen 374 darab ki nem égetett, felirat nélküli agyagfigura volt. A tartók feledére egy-egy hajót festettek, az oldalukon feliratsáv fut Oziriszhez szóló áldozati formulával.

12b. kép – Nesztaudzsat középső koporsója (EA22813,b)

© British Museum

Nesztaudzset egy befolyásos thébai papi család tagja volt a kusita uralom idején. Apját Dzsedmutefankhnak, anyját Dzsediszeteszankhnak hívták.

0

Ahogy említettem a középső koporsó egyszerűbb, a paróka és az uzeht-gallér van megfestve rajta. Egy függőleges feliratsáv fut középen a fedélen, és a koporsó alsó felének oldalán is egy felirat sáv fut körbe. Nesztaudzsat koporsóján egyébként bronzba foglalt berakásos szemek teszik életszerűvé az arcot. A fejrészen egy napkorong van, amelyről két ureusz csüng le, a felirat szerint ez a Behdeti (Hórusz). A koporsó belsejében, alul a Nyugat istennő alakja látható.

Elképzeltető, hogy ehhez hasonló volt Takabuti középső koporsója is.

12c. kép – Tabakenhonszu szarkofágja (96.4.1a, b) és sírmellékletei

© MET

Hatsepszut Deir el-Bahariban álló templomának padlójába vájt érintetlen aknasírból került elő Tabakenhonszu, a „Ház úrnője” három darabos koporsószettje. A hölgy apja Montu papja volt és Dzsedszsehutiuifaknh is, aki valószínűleg a férje lehetett. A sírban nyugodott még Tabakenhonszu anyósa, Neszmutatneru is. Mindhármuk szarkofágján ott volt a virágfűzér, amelyet a temetéskor helyeztek rá.

Tabakenhoszu téglalap alakú szarkofágja a négy sarokoszloppal és a boltíves fedéllel az ősi per-nw istenszentélyt idézi meg. A fedelét általában egy sakál és két sólyom szobor díszíti, a négy sarokoszlop tetején is látható egy-egy sólyom.

12d. kép – Tabakenhonszu sztéléje (96.4.4)

© MET

A temetkezési mellékletek része ebben a korszakban egy fából készült sztélé is, amelyen áldozati formula szerepel. Ez a sztélé biztosítja szimbolikusan, hogy az elhunyt a túlvilági életében folyamatosan megkapja a szükséges áldozatokat. A sztélén megjelenő isten, aki előtt az elhunyt hódol, lehet a túlvilág ura Ozirisz, de népszerű a Napisten nappali alakja, Ré-Harakthy és az esti formája, Atum is.

Tabakenhoszut Thot isten vezeti Ozirisz és hitvese, Ízisz elé. Az istennő mögött a nyugat hieroglifa áll. A jelenetet Nut, az égistennő alakja keretezi. Szárnyas napkorong formájában a Napisten is megjelenik rajta.

Most pedig vizsgáljuk meg, hogy milyen információval szolgál számunkra a múmia. Magáról a múmiáról konkrétan majd a cikk végén láthattok egy képet, de néhány CT felvételt beillesztettem a cikk ezen részébe. Az írás végén megtaláljátok azt a YouTube csatornát is, ahol különböző videókat láthattok Takabutiról és a vizsgálati eredményekről.

Amikor 1834-ben dr. Marshall, Mr. Grattan, Mr. Getty és dr. Hincks tiszteletes felnyitották a koporsót, akkor egy kék fajanszgyöngyökből fűzött hálószerű nyakéket találtak a vászonokba tekert múmián. A balzsamozók a végtagokat külön-külön is betekerték és vászoncsomagokat helyeztek a lábak közé, valamint a karok alá, hogy rögzítsék a helyüket. Takabuti karja nyújtva volt, a kezei a felsőcombjain nyugodtak. Az első vizsgálatot végzők a hajából levágtak egy tincset, kék szalaggal megkötötték és egy kartonlapból készült, üvegfedelű dobozba tették. Ez napjainkban ki van állítva a Ulster Múzeumban. Megállapították, hogy az ajkak, az arc és a fej oldalán rovarok okozta sérülések vannak.

Az egyiptomiak nagy igényt fektettek a személyes higiénéjára és a szépségápolásra, amit jól szemléltetnek Takabuti ápolt körmei és frizurája. Azon hölgyek közé tartozik, akik nem borotválták kopaszra a fejüket. A kiállított múmia haja, valószínűleg a levegő hatására mára már szinte szőkévé fakult, de zárt helyen tárolt hajtincsek, még őrzik az eredeti vörösesbarna, gesztenye hajszínt. A múmiát egyébként a gombásodás megakadályozása miatt 1987-ben foszfin gázzal kezelték. A vizsgálatok alapján kiderült, hogy Takabuti haja egészséges volt. Nem sokkal a halála előtt vágták le, mégpedig nem megfelelően élezett eszközzel. Majd egy meleg eszközzel göndörítették. Elöl rövidebb volt (7 cm), hátul hosszabb. Magas kontyban viselte, amit valamilyen zsír alapú anyaggal rögzítettek a tövénél. A hajban kimutatható volt még a kámfor, az egyiptomiak ezt gyakran használták fertőtlenítőként a balzsamozás során. Emellett olyan maradványt is találtak, ami valamilyen fenyőgyanta használatára utal.

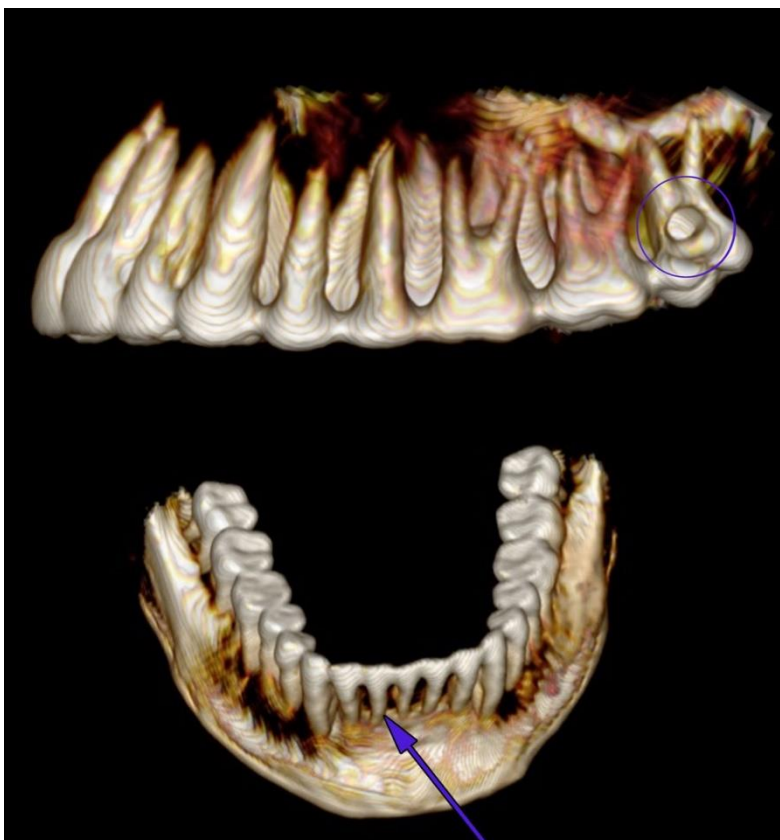
A testét nagy gonddal mumifikálták, de a balzsamozók néhány tekintetben nem a szokásos módon jártak el, erről azonban kicsit később.

Az ókori egyiptomi társadalomban a korai időktől fogva különböző etnikai háttérű emberek keveredtek. Kereskedők, kézművesek, hadifoglyok, valamint a külföldi hódítások egyaránt hozzájárultak a társadalom genetikai sokszínűségéhez. Takabuti múmiájából 2018. októberében vettek mintát DNS vizsgálathoz. Az eredmény alapján Takabuti anyai ágon nem a Nílus-völgyből származó elődökkel rendelkezik. Ez mondjuk valamilyen szinten gyanítható volt a vörösbarna hajszíne miatt is. Takabuti anyja, esetleg nagyanyja a Földközi-tenger keleti vidékéről származott.

Takabuti egy egészséges, fiatal nő volt, aki 25 és 35 éves kora között halt meg. Életében nagyjából 159 centiméter magas volt. Úgy tűnik, hogy a gerincében volt egy veleszületett rendellenessége, nem öt, hanem hat ágyéki csigolyája volt. Ez azonban nem okozott különösebb problémát a számára, esetleg ritkán fájhatott a háta. Sajnos a kicsomagolás során kárt tettek a múmiában, a beszámoló tanúsága szerint megsérült a szegycsont és ezt a CT vizsgálatok is megerősítették. Feltehetőleg ugyanekkor keletkezett a gerincet ért sérülés is a L5-ös ágyéki csigolya és a keresztcsont között.

A fogak a legkeményebb és kémiaiilag a legstabilabb szövetek a testben. Általában akkor is megmaradnak, ha a test többi része már teljesen lebomlott. Közvetlen kapcsolatban vannak az élettartam alatt a környezettel az evés, rágás révén. Ezért információt adhatnak a táplálkozással, a szájhygiéniával és az illető egészségével kapcsolatban is. Takabuti 1835-ös kicsomagolásának köszönhetően részben láthatóak a fogai, de nem lehet kinyitni a száját, ezért az ő esetében röntgenfelvételek és CT-vizsgálat egészítette ki a konkrét fizikai vizsgálatot. Ennek során kiderült, hogy a fogai különösen jó állapotban vannak, szabályosan helyezkednek el, nem hiányzik egyik sem. A bölcsességfogak teljesen kinőttek, ez azt jelenti, hogy a 25 évet biztosan betöltötte. Ismét fény derült egy genetikai rendellenességre, az alsó állkapcsában egyel több metszőfoga van, ami ritka. A felső állkapcsában volt egyetlen lyukas foga. (13. kép) Egészen konkrétan a bölcsesség fogán látható egy meglehetősen nagy lyuk, ami néha fájdalmat okozhatott.

Az ókori Egyiptomban nem volt a mai értelemben vett fogkefe. A fogak tisztítására talán fogpiszkálót és/vagy rágóbotot használtak. A rágóbot vagy miswak i. e. 3500-ban jelent meg Babilóniában. Egyes fajokról – mint például az Egyiptomban is őshonos arakfa (*Salvadora persica*) – letörtek egy ágat, a bot végéről lerágták a kérget, és a rostokat addig rágták, amíg ecetszerű lett. Az ág nedve olyan anyagokat tartalmaz, amelyek jótékony hatással vannak a fogakra és az ínyre. A rágóbotot ma is használják a Közel-Keleten, sőt meglepődve tapasztaltam, hogy bioboltokban nálunk is kapható. Könnyen elképzelhető, hogy Takabuti is használhatott ilyen foghygiéniás eszközt.

13. kép

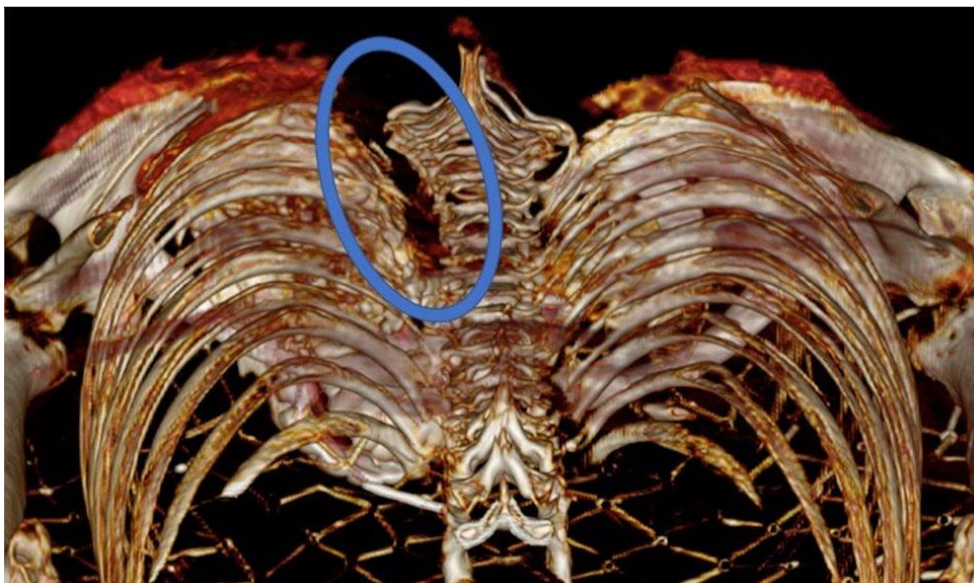
Takabuti fogairól készült CT felvételek. Felül bekarikázva a lyukas fog látható, alul pedig az extra metszőfogra mutat a nyíl.

© R.D. Loynes and the University of Manchester

Gyermekkorában Takabuti minőségi és változatos ételekhez juthatott, amiket az apja napi járandóságként a templomból hozott haza. Az isteneknek felajánlott ételeket, miután azt az isten jelképesen elfogyasztotta szétosztották a papok között. Felnőttként Takabuti valószínűleg hasonlóan étkezhetett, mert múmiája és fogai arra engednek következtetni, hogy sok zöldséget és halat, illetve gyümölcsöt fogyasztott, valamint kevesebb és jobb minőségű kenyeret, amibe nem került sok homok szennyeződés.

Az ókori egyiptomi múmiák esetében sokszor nehéz megállapítani a halál okát és ez részben a balzsamozásnak köszönhető. Említettem már, hogy Takabuti egy egészséges és fiatal nő volt, ha nem betegség, akkor mi okozhatta a halálát? Vajon a CT vizsgálat választ adott erre a kérdésre?

Úgy tűnik igen, mivel Takabutinak a bal oldalon öt bordája és a lapocka csontja is eltörött. A sérülés arra utal, hogy valamilyen éles fegyvert vágtak belé hátulról. A sérülés helyén a mellkasba egy gyantával átitatott vászoncsomag volt, amit 2008-ban a tudósok még a bebalzsamozott szívnek hittek, az azonban kicsit lejjebb és kicsit jobbra van. Hogy esetleg orvosi kezelés maradványa a vászoncsomag, vagy a balzsamozók tették oda, hogy ezáltal helyreállítsák a testet, az nem eldönthető, de talán az utóbbiról lehet szó. A fegyver valószínűleg jelentős szervi károsodást okozott a mellkasban, megsérülhetett az aorta, a bal tüdő és mellhártya, ez még napjainkban is végzetes lehet, az ókorban biztosan az volt. A sérülést okozó fegyver pengéje 7 – 7,5 cm hosszú lehetett, és elég szélesnek kellett lennie, hogy hátulról eltörje a bordákat is, ezért a legvalószínűbb, hogy valamilyen balta lehetett. Mivel a támadás hátulról érkezett, Takabutit üldözhetette a támadója. Elképzelhető, hogy Takabuti a Thébát ért asszír támadás során veszítette életét, de az is lehet, hogy egyiptomiak végeztek vele valamiért. Az biztos, hogy erőszakos halála volt.

14. kép - Bekarikázva látható a fegyver által okozott 5,6 cm széles seb, amely Takabuti halálát okozta. A röntgenfelvétel tanúsága szerint a sérülés területét valamilyen vászoncsomaggal zárták le, talán azért, hogy a test újra ép legyen.

© R.D. Loynes and the University of Manchester

Takabuti balzsamozása során hasonlóan jártak el, mint a korábbi korszakokban. A holttest megtisztítása után eltávolították az agyat, majd a belső szerveit, a testet kiszárították, megtöltötték a testüregét és bepólyálták.

A CT vizsgálatok során kiderült, hogy a balzsamozók Takabuti esetében nem mindig a közismert eljárással dolgoztak. Az agyat az ő esetében is eltávolították, de nem az orron keresztül, hanem a koponya hátoldalán található öreglyukon át. Ez egy ritkán alkalmazott módszer, amihez a balzsamozóknak el kellett vágniuk a felső nyaki izmokat. A koponyát előre hajtották és oldalra fordították. Miután az agyat kivették Takabuti esetében a fejet visszaállították a normális helyzetbe, és hogy stabilan maradjon, egy gyantagallért kapott. Kisebb mennyiségű agymaradvány látható a koponyaüregben a felvételen és talán gyanta, valamint valamilyen szemcsés anyag.

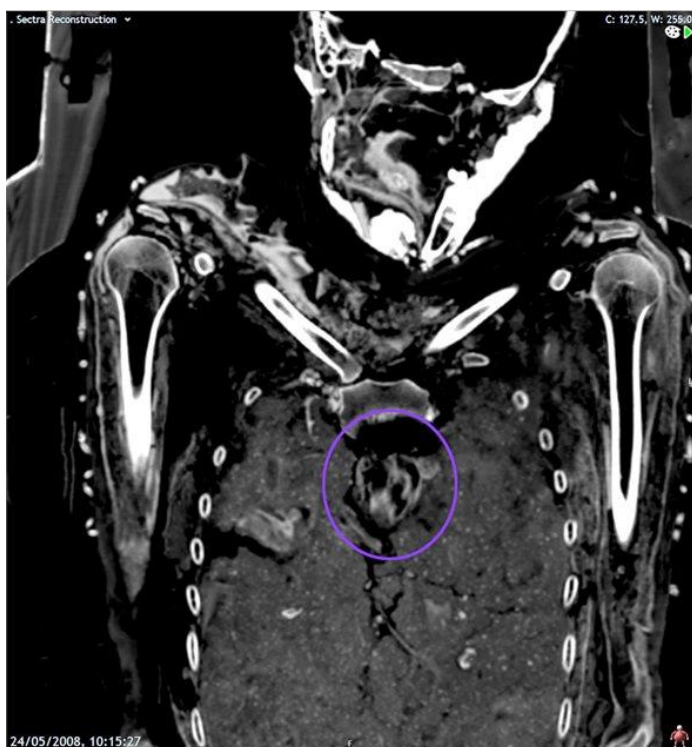
A szemgolyókon egy metszést ejtettek, majd az üvegtestet és a lencsét eltávolították és vásznakat helyeztek bele. Ez az eljárás sem túl gyakori, de a korszakban többször előfordult. A szájban úgy tűnik volt egy csomagocska, de ez mára elveszett, valószínűleg az 1835-ös kicsomagolás során vehették ki, bár a beszámolók nem tesznek említést róla.

A belső szervek a szív kivételével hiányoznak, gondosan eltávolították őket. Takabuti kanópusz-edényei, ha voltak is, mára elvesztek. Az ókori egyiptomiak elképzelése szerint a szívre szükség volt a túlvilági mérlegelés során, ez az esemény döntötte el, hogy az elhunyt részesül-e a túlvilági életben, vagy végleg megsemmisül. Általában az a gyakoribb eljárás, hogy a szív a helyén marad a testben. Takabutiét viszont kivették, kiszárították és bebalzsamozták, majd vászonba tekerték. Ezt követően a mellkas felső, középső részébe helyezték.

Hogy a belső szerveket a szokásos alhasi vágáson távolították-e el, az nem egyértelműen jelenthető ki, mert az 1835-ös kicsomagoláskor a hasfal súlyosan megsérült, de vannak arra utaló nyomok, hogy a bemetszést a bal oldalon ejtették meg. A CT felvételek alapján a gáton keresztül vezető úton is távolították el belsőszerveket, ezt a módszert megint csak ritkán, de alkalmazták az ókori egyiptomi balzsamozók. A testüregét ezt követően szemcsés anyaggal töltötték meg, és az 1835-ös kicsomagoláskor megjegyezték, hogy ennek az anyagnak erős, fűszeres illata van. A minták alapján a töltőanyag nagy részét cédrusfa fűrészpora alkotta, amelyet, valamilyen helyi fa fűrészporával és gyantával kevertek össze. A vizsgálatot végző kutatók úgy gondolják, hogy a fűrészpor azokból a műhelyekből származik, amelyekben a koporsókat és a temetkezéshez szükséges egyéb fából készült dolgokat készítették el.

Takabuti bal kezének ujjai, a hüvelykujj kivételével elváltak a kézcsontoktól. Néhány ujjperc hiányzik és ami érdekes, hogy ezek közül kettő jól látható volt a testüregben. Ez arra utal, hogy ez a malőr valamikor a mumifikálási eljárás során következett be.

A balzsamozáshoz használt anyagok között bitument nem találtak, pedig ebben a korszakban már előfordult, hogy használták ezt az anyagot a balzsamozás során. Kimutatható volt, a cédrus olaj, a fenyőolaj, a borókaolaj, a ricinusolaj, a mirha és a fenyőgyanta.

15. kép

Korábban azt gondolták, hogy Takabuti szíve hiányzik, de a CT felvételen látszik, a képen be van karikázva. A mumifikálási folyamat részeként eltávolították, bebalzsamozták majd vászonba tekerték és visszahelyezték.

© R.D. Loynes and the University of Manchester

Az ókori Egyiptomiak úgy gondolták, hogy ha az emberek kimondják a nevüket, megtartják őket az emlékezetükben, akkor ez biztosítja túlvilági életük fennmaradását. A múmia vizsgálata lehetővé tette, hogy bárki, aki ellátogat az Ulster Múzeumba, vagy megnézi a róla szóló szemináriumot, elolvassa a róla szóló könyvet, az jobban megismerje őt. Segít abban, hogy a neve ismert maradjon.

Takabuti érkezése óta fontos szerepet játszik Írország és különösen Belfast életében. Számos művészt inspirált. Készültek róla festmények, írtak róla verseket és szerepel Tim Hodgkinson „Belfast élőhalottja” című, 2017-ben megjelent novellájában is. A mai napig sokan miatta jönnek az Ulster Múzeumba, sőt vannak, akik miatta lettek régészek vagy egyiptológusok. Minden évben több mint 4000 iskolás látogatja meg az intézményt. Takabuti segít nekik abban, hogy arcot tudjanak társítani az ókori Egyiptomhoz, élettől tölt meg számukra egy olyan már letűnt civilizációt, amit leginkább tárgyi emlékekből ismerünk. Az ókori Egyiptom nagykövete ő, aki nem csak egykori otthonát népszerűsíti, de Belfast városát és az Ulster Múzeum körülbelül 500 tárgyból álló egyiptomi gyűjteményét is.

Akiknek ezeket az eredményeket köszönhetjük: Rosalie David professzor, Eileen Murphy, Winifred Glover, dr. John Taylor, Paula Reimer professzor, Gerry Millar, Natalie McCreesh, Andrew Gize, dr. Roger Forshaw, dr. Keith White, dr. Robert Loynes, Anthony Freemont professzor, dr. David Tosh, Caroline Wilkinson professzor és dr. Sarah Shrimpton.

Ajánlott linkek:

A Takabuti szeminárium YouTube csatornája:

https://www.youtube.com/channel/UCo9g7SisqzV9S5Ni7_ouqnA

Takabuti története angolul, több, a múmiáról készült felvétellel:

<https://www.nmni.com/story/takabuti-unwrapping-her-hidden-history>

Készítette: Maatkara

Közzétéve: 2021.09.01.

16. kép - Takabuti koporsója és múmiája

Forrás: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Takabuti.JPG>